

HAYAT

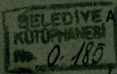
AYDA BİR ÇIKAR FİKİR ve EDEBİYAT MECMUASI

YENİ TERTİP: № 1. İKİNCİ KÂHUN 1930

*Yapanlar, doğuranlar, yaradanlar
yalnız nikbinler, idealistlerdir.
Bedbinler doğuramaz, hayatı idame
edemez, Tarihi yoğuramaz.*

MÜNDERECAT

1 — Başlangıç. 2 — Osmanlı devrinin tarihi. 3 — Fatih ve Namık Kemal. 4 — Tanzimattan cumhuriyete. 5 — Napoléon Bonapart ve Göthe. 6 — Bey Efendiler (Hikâye). 7 — Münekkidin vazifesi. 8 — Beynelmîl Darülfünunlular mahallesini. 9 — İyi bir Berehmenin hikâyesi. 10 — Harf inkılâbımız ve istenoğrafi ihtiyacı. 11 — Copula, mevcut olmak fili. 12 — İktisadî bir mütearife. 13 — İnkılâp ve biz kadınlar. 14 Arapça ve farisîden aldığımız kelimeler hakkında tedkikat. 15 Kitabiyat (Fuzulî) 16 — Faal nüfus istatistiği.

İdare eden: CELÂL NURİ

İSTANBUL, DEVLET MATBAASI

NUSHASI: 20 K.

İktisadî bir mütearife

Mazinin defni, birçok yeniliklerin kabulü, saltanat rejiminden cümhuriyet rejimine intikal edilmesi birer gaye değil, türk milletinin saadet ve refahiyetini temin için birer aziz vasıttadır. Gaye, milletin münevver ve müreffeh olmasıdır; irfan ve servet seviyelerinin ileri milletler seviyelerine yaklaşmasıdır.

İşte bunun içindir ki cümhuriyetin ilânından sonra iktisadî mes'eleler ortaya döküldü, T. B. M. M. Kürsüsünde bütçeler müzakere edilirken iktisadiyatımıza dair pek çok sözler söylendi.

Büyük harbin açtığı yarıklar bütün dünyada hükûmetlerin zevalini mucip olunca biz de bundan son derece müteessir olduk; fazla olarak kuraklık memleketimizi bir kat daha ezdi. Bütün bu sebeplere mebni, vaktile pek adı, sanı geçmiyen iktisadiyat, Türkiye'de ruznameye girdi.

Lâkin pek hususî noktalar, "*concret*" fikirler üzerinde ısrar olunuyordu. Umumî noktalar, "*abstrait*" mes'eleler unutuluyor.

Meselâ iktisadî kabiliyetten, iktisadî élan'dan, çalışma yollarından, çalışma intizamından, takip hasletinden, hulâsa çalışmanın örf ve âdetinden ahlâk ve teşrifatından bahseden yok gibi.

Halbuki — itiraf edelim — çalışma usullerimiz oldukça kötüdür. Sâ-yimiz kemiyet ve keyfiyet itibarile garplıların, hatta balkanlılarınkinden geri. Herkes bu hakikati teslim ettiği halde, bu mes'ele mahafilde, matbuatta mevzuu müzakere olmuyor. Lehimize olmak üze şurasını arzedeyim ki türk köylüsü, çiftçisi pek çok çalışıyor, yoruluyor, üzülüyor; belki Mısır Ehramını yapanlar kadar eziyet çekiyor. Hiç tembel değildir. Lâkin bu sâyde asla bir metot takip edilmediğinden maatteessüf köylü sâyi derecesinde müstefit olamıyor.

Memur ve işçinin sâyi az, gayri muntazam ve gevşektir. Ayni mevzilerde bir garplı, hatta bir balkanlı daha muntazam, daha muttarit çalışıyor. Demek ki çalışmak usullerimizde ıslaha değer cihetler çok.

İsmi zikretmiyeceğim. En büyük sınaî müesseselerimizden birini, umumî müdürünün delâletile geziyordum. Bir alman ustabaşı ile görüştüm ve amelemizin seviyesini kendinden sordum:

— Türk amelesi pek zeki, pek hünervedir, her şey elinden gelir.

— Kusurları nedir?

— Almanlar kadar muntazam ve çalışkan olmamak. Sonra, ustabaşı, bu intizamsızlığın ne demek olduğunu misallerle anlattı ki bu misalleri burada zikre ihtiyaç görmem.

Biri Avrupaî, öteki Asyaî olmak üzere iki çalışma şekli var. Evet! Iskoçyalı amele de çalışır, Çinli "*coolî*" de çalışır. Lâkin birincisinin sâyi meş'udur, ötekininki rüyaîdir.

Bir cooli, bir Avrupalı amelenin on dakikada göreceği işi bir günde yarımyamalak görür. İş kendisi için bir angaryadır. Şevk ile çalışmaz. Tabakası dahilinde yükselmemiştir. Biz ise onlar gibi olmamak üzere henüz garplı işçiler gibi çalışmağa alışmadık.

Tuttuğumuz işe merbut değiliz. Halbuki ekser yerlerde işçi, bulunduğu tabakadan çıkmaz, o daire dahilinde ilerler. Biz bir daldan diğer dala konmayı pek seviyoruz. Çoğumuz işi ciddi telâkki etmeyiz.

Çalışmayı intizama sokmak Cümhuriyet Türkiye'sinin pek mukaddes bir vazifesi olmalıdır.

Az çalışıyoruz. Daha açık sözlerle meramı ifade etmek lâzımsa diyelim ki tembelimizin miktarı maatteessüf fazlaca. Milletin bir hayli saatleri boş geçiyor. Nehirlerimiz boş boşuna denize dökülmesin, arazimizi sulasın, diyoruz. Pek doğru. Lâkin zamanımız da Sakarya ve Kızılırmak gibi boş boşuna ademe dökülüyor. Bu zamanı daha iyi idare ve tanzim etseydik istihsalâtımız senede bir milyon lira ise hiçolmazsa iki milyona çıkardı. Avrupa iş müesseselerinde, fabrikalarında, dairelerinde, bankalarında, naktin nasıl bir hesabı varsa vaktin de öyle bir muhasebesi var ve bütün muvaffakiyet bu hesap ve bu murakabe üzerine müstenittir. Bizde öyle mi? Bu hususta hâlâ şark ve mazi yakamızı koyvermiyor.

Omür ucuz. Bu umumî pahalılık içinde zamandan ucuz bir nesne kalmadı. Mahalle kahvehaneleri zamanı öldürmek için kurulmuş darağaçlarıdır. İş başında bile zamandan sirkati bir vazife biliyoruz. Bütün resmî ve gayri resmî daireler yarı kadro ile çalışabilir, şu şart ile ki bir müstahdem saatlerinin üçte birini meş'ur olarak vazifesine hasretsin.

Hergün, türk milleti büyük bir zarara uğruyor. Eğer, biz de, Almanlar gibi vaktin değerini ve ehemmiyetini bilseydik onlar gibi, bugüne değin, harbin açtığı iktisadî yaraları kapardık.

İktisadî sıkıntı ve buhranın sebeplerini hep "*concret*" cihetlerde aramıyalım. Biraz da nefsimizi muhasebe edelim. Tembellik teşebbüs kuvvetini kırmassın. Topraklarımız bomboş duruyor. Bunların gereği gibi istismar

edilmemesinin bin bir hikmeti, sebebi var. Rationnel bir istismar yalnız fertlerin himmeti, hatta yalnız hükûmetin himmeti ile olmaz. Fakat imar ve istismarları için böyle yüksek gayretlere hacet kalmıyan yerler de var. Bunlar yerli yerinde duruyor, ve onları imar için yaratılmış olan kollar dört adım ötede, kahvehanede tavla ve iskambil oynuyor.

Bedbinleri, tembelleri (tembellerin içinde pek zeki ve keskinler de var) istintak ettim. Bütün delilleri tükenince vergilerin çokluğundan bahsediyorlar. Lâkin tasdik edelim ki ayni vergi rejimi altında çalışanlar pek âlâ iş görebiliyorlar. Beyoğlu denilen şehir veya semt bir imtihan odasıdır. Bu kesada rağmen orada yeni iş açan, sınaî teşebbüslere giren, ve, bir, iki senede zenginleşen gayri türk fertleri tetkik ettim. Makalem ameli olmadıgından isim zikretmiyeceğim. Fakat vak'a ve hâdiseler sayayım:

1 — Vazı bir aşçı, üç, dört sene içinde, gayet az bir para birikintisi ile bütün Beyoğlunun süt, şekerleme, peynir, yoğurt, tereyağı gibi lezzatınının "*luxe*" kısmını inhisarı altına aldı.

2 — Bu madrabaz, ayni semtte, nekadardır sütçü dükkânı varsa hepsini satınalıp filî bir inhisar vücude getirdi.

3 — Bir iki bakkal, sermayeye müftekir olmadan, ince bakkaliyeyi, umumileşen rakı iptilâsından istifade ile mezeciliği ve rakı çekilmesini % 10 nisbetinde elde ettiler.

4 — Bir trust sinema gibi bir ihtiradan hakkı ile istifade etti ve bu sene temaşa ticaretine hâkim oldu.

Misalleri tekrar etmiyeceğim. Fakat bildiğim daha böyle 40 misal var. Bu teşebbüs erbabı resmen Türktür, lâkin milliyeten Türk değildir. Sorarım: Bu işleri neden öz kardeşlerimiz, ana baba bir kardeşlerimiz göremediler?...

An'anevî, irsî vukuf mu diyeceksiniz? Sinema yepyeni bir icattır. Sermaye mi diyeceksiniz? Bir ahçıbaşının serveti kadar sermaye toplıyanımız yok mu? Bu türlü esbabı muhaffefe aramak boş külfettir. Mes'ele, iş bilmekte, takipte, iyi çalışmaktadır. Bir aralık Tepebaşında gayet güzel bir süthane açılmıştır. Sahipleri su karışmamış Türklereydi. Fakat bu müesseseye dayanamadı, kapandı. Niçin? Çünkü sahipleri vakitlerini orada geçirmiyorlardı. Halbuki 1 rakamlı misalimdeki müessesede sahibi çalışmak şöyle dursun, kadın, erkek ailesi efradı da orada işleri aralarında bölmüşlerdi...

Bir matbaa ve kırtasiye mağazası bilirim ki beş kardeşin malıdır, ve beş kardeş bir hüner eseri üzerinde çalışan beş parmak gibi, müesseselerinin içinde, çarkları çeviriyorlar. Bu kardeşler resmen Türktür, ırkan değil.

Sakın zannetmeyiniz ki ırkdaşlarımızın arasında da böyle faal kimse-ler olduğunu inkâr ediyoruz. Hâşâ! Bizde de var; lâkin nisbet az.

Ah! kahvehanelerde tavla oynayan vatandaşlarımız kadar işçi kullanan tezgâh ve fabrikalarımız olsaydı...

Bütün kütleye bir elektrik cereyanı vermek icap ediyor. Bu uyuşuk- luktan çıkmak için bazı hürriyetlerin taksiri bile milletin lehine bir tedbir- dir. Meselâ: Faşist İtalyanın yaptığı gibi bir toprağı zeretmemek hakkı sahibinden nezedilmiştir. Bulgaristanda sây ve amel mecburiyeti kanunen mevcuttur. Her Bulgar askerlik mecburiyeti gibi çalışmakla da mükellef- tir. Bu mükellefiyet, muhtelif şekiller altında, ahalimize teşmil edilebilir. Köylü senenin bir kısmını köy odasında geçiriyor. Bu boş günlerde, kendi- si makul ve muntazam bir şekilde işgal edilemez mi? Köyün, köy civarının umumî işleri tükenmiş midir? Asıl mes'ele bu sây mükellefiyetini müsmir bir surette tanzim edebilmektir.

Tembelliğin ilgası zamanı geldi. Tembelliğe müsait, davetkâr olacak her müessese yıkılmalıdır. Hükûmet her yerde sefahethanelere ruhsat ver- mediği gibi kahvehanelerden de iznini diriğ edebilir. Tektük meccanî oku- ma salonu açıldığını memnuniyetle görüyoruz. Kahvehanelerin yerine tam manasile bu kıraathaneler kaim olamaz mı?

Bir fert boş durmak, hiçbir iş görmemek hakkını haiz midir? Uzun felsefelere girişmeden şunu söyleyelim ki memleketin istihsalâta bu kadar ihtiyacı olduğu bir devirde boş durmak hakkının ilgası nazariyelere uyma- sa bile içtimaiî hey'etimiz için iş tutmıyan tazelerimiz, henüz bir baltaya sap olamıyan vatandaşlarımız sair memleketlere nispetle çok. Bunların işgali millî bir vazifedir. Bu fertler heder edilmemelidir. Bir tarafta bu dimağlar ve bu kollar, diğer tarafta memleketin servet kaynakları birbirinden meh- cur âşık ve maşukalar gibi hasret çekiyorlar.

Dimağ ve kol var. Obür tarafta da istismarını bekleyen kaynaklar mevcut. İyi bir neticeye varmak için eksik olan nedir? Bu iki amilin biri- birine yaklaştırılması ve bir miktar sermaye...

Dört amilden ikisi mevcut: 1 — Kol; 2 — Kaynak; ikisi noksan 3 — İktisadî tedbir ve idare; 4 — Sermaye. Bütün himmet şu sonuncu amillerin bulunmasına hasredilmelidir.

Bunca zekâ ve kabiliyetimize rağmen asrî işler hakkında görgümüz eksiktir. Kendi kendimize ne kadar çabalasak bu mümareseyi elde edemeyiz. Bunun için biraz görgü ve bilgi istikrazına mecburuz. Aksi takdirde bütün hiref ve sanayiî icat edecek kadar vaktimizin geçmesi iktiza eder. Çalışmağı bize talim edecek yabancılara muhtaç olduğumuz gibi, efradımız, kendi

fabrika ve tezgâhlarında Avrupalıların nasıl çalıştıklarını görmeğe, gözleri ile görmeğe muhtaçtırlar. İşçimiz henüz yetişmemiştir. Memurumuz da asrî bir *burocrate*'in vasfı ve meziyetlerini henüz ihsaz edememiştir. Şöyle bir zihniyetin izlerine tesadüf olunuyor: Bu hizmet bir arpalıktır; ben, bir miktar para almak hakkını haizim. Onun için beni buraya getirdiler. İş ise benim bu parayı almama bir vesiledir.

Bu zihniyet eski devirlerin yadîgârıdır. Şöylece mes'eleyi tahlil edelim: 28 yaşında bir jenerale ne dersiniz? İkinci Abdülhamit devrinde bu yaşta ferikliğe terfi edilen bir paşazadeden bir kumanda beklenir mi idi? Asla! Mes'ele o paşazadenin ikdar ve terfihinden başka bir şey değildi. Halbuki muntazam memleketlerde bir memuriyetin icap ettiği vazife adeta, bir işçiye, bir gündelikçiye tane veya ölçü ile verilmiş bir iş gibidir: Sana şukadar kumaş veriyoruz; bunlarla pantolon, ceket ve yelek yapacaksın. Her takıma 20 lira alacaksın... Bir memuriyetle bu kabil bir ustalığın farkı ne? İşte, bu zihniyetin takarrürü gerek. İş mukabelesinde ücret. Halbuki şark karanlık ve eski şark bunu bilmez, yahut bilmezdi... Padişah bir veliyinimettir. Keseye her giren, — velev alınteri mukabili olsun — bir ihsandır. Hükümdar istihkak, fiil, vazife olmadan da birine istediğini verebilirdi. Bu takdirde istihkak, fiil ve vazifenin hiç manası kalmaz. Asırlardanberi devam eden, kök, budak salan bu zihniyetin bu devirde sökülmesi en birinci psikolojik gayelerimizden biri olmalıdır.

Bedava yaşamak hayatı imha edici bir bid'attir. Meccanî hayata kimse'nin hakkı olmamalıdır. Hiçbir kimse, ve evleviyetle devlet, boş boşuna kimseyi geçindirmekle mükellef olamaz. Hele devletin bir kimseyi vazife mukabili olmıyarak geçindirmesi, hakkı değildir.

Bir dükkân, bir ticarethane, bir banka, bir fabriak kullandıkları adamlardan ne iş ve nasıl iş bekliyorsa millî müesseseler de aynı işi beklerler. Meşru iş, meş'ur iş, tam iş, temiz iş... Hedef bunlardır. İşçimiz, çiftçimiz, memurumuz, dükkâncımız, mümasilleri garplılar gibi çalışmıyorlar. Bunların seviyelerini yükseltelim.

Ticaret ve san'atte, Anglo-saksonların "*management*" dedikleri idare kuvvetimiz zayıftır. Amerika'yı bu kemal mertebesine çıkaran yalnız tabii servet kaynakları, yalnız sermaye ve yalnız amelenin çalışkanlığı ve kabiliyeti değildir; bunlara bir de idare kabiliyetini ilâve ediniz.

Sovyet Rusyasında bunun aksine şahit oluyoruz: İdare edici bütün kabiliyetler bertaraf edilmiş, fakat odan başka bütün amiller mevcut, lâkin netice mefkut! Bu itibarla Amerika Rusya'nın taban tabana zıddıdır.

"*Management*" kudretinin bizde eksikliği, patron, malsahibi nedreti,

birçok işlerimize bir müvekkellik kokusu veriyor. Müesseseler açılıyor, lâkin ilk hevesin zevalinden sonra, adamsızlık, müdürsüzlük, hatta muhasipsizlik yüzünden müesseseler sönüyor, tükeniyor, kapanıyor.

Umumî bir surette iktisadiyatla uğraşıyoruz. Lâkin fertle ferdin kudreti, kabiliyeti ile uğraşmamakla büyük hata ediyoruz.

Kabiliyetli, bilgili, becerikli bir tacirin elinde sermaye ikinci derecede bir alettir. Halbuki kabiliyetsiz, bilgisiz, beceriksiz birinin elinde en büyük sermayeler dolandırıcının bir şikâridir.

Bir Felemenkli, bütün sermayesini kaybetse, az bir müddette o serveti yerine kor; çünkü iktisadî ve ticarî her meziyeti haizdir. Farzı muhal olarak bir semavî afet neticesinde Felemenk arazisi suya batsa, lâkin ahali kurtulsa, o ahali 25 seneye varmaz aynı derecede zengin bir Felemenk memleketi halkedebilir.

Bütün tarihimiz bize başka bir istikamet vermişti. Asırlarımızı heder ettik. Bize pek yazık oldu. Harimimizdeki Türk olmıyan toprakdaşlarımız işe çalışmak ilmini öğrendiler, ve, çalışmak hünerinde mümarese sahibi oldular. O derecede ki yeni Türkiye'de Türk olmıyan anasır kalmadığı, yahut İstanbul'da % 35,2 derecesinde bir ekalliyete müncer oldukları halde Türklere iktisaden meydan okuyorlar.

Hamiyet sahibi bir Türk, mensup bulunduğu maşerin eksikliklerini söylemekle mükelleftir. Kendimizi daima sena etmek, şımartmak, noksanlarımızı gizlemek fikrimce ciddiyete de, vatanseverliğe de münafidir. İşte bu gayeyi istihdaf ederek bu makalemizde iktisadî mütearefelerden bahsettik. Bu fikirleri her aklıselim sahibi bilir. Fakat mütearefelerin tekrarından maslahat vardı. Çünkü, mütearefe, basit olduğu derecede çabuk unutulmağa müstaittir.

İktisadî zaruretimizin sebeplerini yalnız beynelmilel buhranlarda, birkaç senedenberi tevali eden kuraklıkta, harbin doğurduğu musibetlerde aramayalım; biraz da kendimizde arayalım ve ona göre seciyemizi, huyumuzu, âdetlerimizi, ahlâkımızı düzeltelim.

Rusya müstesna olmak üzere Türkiye'nin sathî mesahası her Avrupa devletinden geniştir. Tabîî servet kaynaklarımız ise yabana atılamaz. Bununla beraber nüfusumuz azdır ve istismarımızdan dilediğimiz kadar semere elde edemiyoruz. Neden? Zira bütün beşerî kabiliyetlerimizi tenmiye edemedik. Nüfusumuzu arttıralım ve fertlerimizin kudretini, çalışma kabiliyetlerini yükseltelim.

SERVET HAYRI